

MOMTOFTS HVIDE HEST

PÅ THISTED MUSEUM
Af TORSTEN BALLE

I ET VINDUE på Thisted museum står der en hvid hest. Ældre folk i byen husker endnu, at den stod i en lille købmandshandel i Nørregade. Der havde den haft sin plads i vinduet, så længe folk kunne mindes. Den var anbragt som blikfang og som kendetegn på forretningen, og den var ganske effektiv. Alle børn kendte ”Momtofts hvide hest”, som den blev ved at hedde, skønt Momtoft var død for længe siden, og selv mindre børn kunne altid finde hen til butikken med hesten. Det var også meningen.

Nu er der vel kun få, der ved noget om gamle købmand Momtoft, men sammen med hesten fik museet nogle gulnede papirer¹), som havde været hans, og som han trofast havde gemt. De fortæller i korthed hans livs historie og tragedie og noget om Thisted på hans tid.

Han fortæller om sig selv:

”Jeg Gudich Willadsen Momtoft er Født i Hørdum 1798 den 9. Juli. Min fader Willads Christian Momtoft døde samme stæds den følgende Aar 1799. Min Moder Dorthea Marie Gudichsdatter giftede sig igien Aar 1800 med Lars Nielsen og fløttede samme Aar til Øster Mølle i Klitmøller”.

På et løst blad, måske af en andagtsbog, har hans fader med flydende håndskrift skrevet:

*”1789 d. 15. Maj Var Anne Kathrine Født i Hørdum.
1791 d. 24. Novembr Var Clemmen Født i Hørdum.
1794 d. 17. Novembr Var Stinne Marie Født i Hørdum.
1798 den 9. July Var Gudich Født i Hørdum”.*

På den anden side har stedfaderen tilføjet:

”Anno 1802 den 29 July var Willads og Maren Født i Klitmøler.

Ano 1805 var Niels Petter Født den 13 Febervary i Øster møle i Klitmøler”.

Af disse navne er Gudich, Willads og Clemmen sjældne i Ty. De blev kun brugt i bestemte slægter, og det er derfor ikke svært at finde ud af, hvor Gudich Momtofts forældre stammer fra.

Faderen *Willads Christian Bundgaard* eller *Momtoft* var født 1754 på Momtoft i Sennels sogn, søn af *Clemen Willadsen Bundgaard* (af den kendte Bundgaard-slægt fra Skjoldborg) og *Karen Jacobsdatter*. De boede først i Skjoldborg, derefter på Momtoft og sidst i Hørdum, hvor hun døde 1789, han 1790.

Moderen *Dorthe Marie Gudichsdatter* tilhørte en slægt, der stammer fra hendes farfar *Svenning Gudichsen*, der var ridefoged på Irup og døde i Visby 1745. Han er sikkert kommet til Ty fra en anden egn, og det er som en del af slægten aldrig følte sig hjemme her. Forholdsvis mange rejste bort fra Ty, og andre flyttede stadig rundt på egnen.

Han blev gift 1731 i Hørdum med *Maren Pedersdatter*. Hans enke *Maren Knudsdatter* døde 1774 i Tvorup. I skiftet efter ham nævnes tre børn: *Anne*, *Christian* og *Gudich*.

Anne Svenningsdatter blev gift 1769 i Visby med *Clemen Andersen Færggaard* i Færggaard i Tvorup.

Christian, der altid kaldes *Christian Gudichsen*, var født 1734, døbt i Hørsted. Han boede flere steder. 1768 og 1769 var han i Skjelsgaard, 1787 og 1796 i Tanderup, Vester Vandet sogn. I folketællingslisten 1787 nævnes hans kone *Anne Poulsdatter* og en søn *Poul*. Senere boede han i Nytorp, og han udstedte her 1798 sammen med sin kone *Anne Sørensdatter* et testamente.

Gudich Svenningsen boede på Nørhedegaard i Visby, hvor han døde 1789. Hans to hustruer, *Dorthe Nielsdatter Hjortsvang* og *Anne Catrine Preetzmann*, stammede begge fra mænd, der var kommet til Ty udefra: *Christen Sørensen Hjortsvang*, sognepræst i Nørhaa, og *Caspar Josva Preetzmann* på Oddersbøl i Hjardemaal. *Gudich Svenningsen* efterlod sig seks børn: *Svenning Gudichsen* i Holmegaards mølle, *Erich Zacharias Gudichsen*, købmand i Holstebro, *Margrethe Cathrine*, gift med *Anders Laursen Norre* i Kettrup, *Charlotte Kirstine*, gift 1783 i Tvorup med *Peder Hansen* i Korsgaard i Tvorup, *Dorthe*, gift med *Søren Nielsen Boer* i Hunetorp i Vendsyssel, og *Dorthe Marie* (*Gudich Momtofts moder*), gift 1786 i Vang med *Willads Christian Bundgaard*. Hun og søsteren *Charlotte Kirstine* har sikkert opholdt sig hos fasteren på Færggaard.

Tolv år gammel kom *Gudich Momtoft* i købmandslære:

”1811 den 15de April kom jeg i Condition hos Kjøbmand Ole Knakkegaard i Thisted. Han døde 1819 d. 9. aug. Jeg forblev hos Enkken til Maii 1825, altsaa der paa Stedet i 14 Aar. 1814 Søndag efter Paaske er jeg Confirmeret i Thisted”.

En senere attest fra hans madmoder lyder:

”Efter Begiering af Handelsmand Hr. G. Momtoft attesteres herved, at han som Dræng har udstaaet sin Handelslære i 7 Aar - Syv Aar - hos min salig Mand; Har derefter i en Tid af andre 7 Aar været Bestyrer af hans og senere min førte Handel, indtil han selv etablerede sig som Handlende Aaret 1825. Thisted 12. Januar 1838.

A. E. Tøttrup, sal. O. Knakkegaards”.

Megen fritid har han sikkert ikke haft i de 14 år, men kort efter sin husbonds død var han dog en tur i Holstebro, måske på handelens vegne. Her besøgte han sin morbror, købmand *Erich Zacharias Gudichsen*. En lille seddel, omhyggeligt gemt, vidner om, at det var et sjældent besøg, måske det eneste:

”Min Søskende Børn i Holstebro ere følgende: Kierstine Gudichsen 22 Aar, gift med skipper Søren Andreas Fransen, fortiden i Nyekiøbing. - Sharlotte Kierstine Gudichsen 16 Aar. - Anne Kathrine Gudichsen 13 Aar. - Hermand Gudichsen 11 Aar. - Holstebro den 5 Decbr 1819. G. Momtoft”.

¹ Museums-nr. B 803.

På en anden lille seddel er der afskrevet en bekendtgørelse fra morbroderen om, at hans kone, Anne Elisabeth Gielstrup, er død 17. marts 1814.

Han fortæller videre:

"Fra 1825 den Iste Maii lejede jeg Botik og Værelse hos Peder Smith i Nørregade i Thisted og der begyndt min Handel for Egen Regning".

Lejekontrakten er også mellem papirerne. Den viser, hvordan en ung købmand kunne starte. Ejeren, købmand Peder Smith i Nørregade, udlejede til ham sin storstue med kakkellovn, seng, bord og to stole, sin butik med inventar, to fag af pakhuset som lagerplads for jern, kul, salt o. a. og pakhusloftet. Desuden skulle lejeren have ret til at bruge gårdspladsen som lager for tømmer, fjæl, ben af kreaturer m.m., og han og hans kunder skulle have lov at gå gennem skænkestuen til enhver tid og opholde sig der indtil lukketid. Endelig skulle han have staldplads til en ridehest. Alt for en leje af 40 rdl. årlig. For kosten skulle han betale 1 mark om dagen, og ejeren skulle holde hans værelse i stand og vaske for ham, når han selv lagde sæbe til.

1. maj 1825 fik han borgerskab i Thisted som handelsmand, men først året efter modtog han svar på sin ansøgning til kancelliet om, at han i lighed med andet mandskab af forstærkningen måtte få tilladelse til at drive borgerlig næring som købmand. Tilladelsen blev givet, men med en enkelt klausul. Han måtte drive borgerlig næring, men ikke som købmand, medmindre han var kvalificeret til det ifølge reskript af 14. april 1820.

Den unge handelsmand begyndte imidlertid sin forretning, og året efter giftede han sig.

"1826 den 12 Maii giftede ieg mig med Jomfrue Eleonore Bang Hansen. Hun er Født i Christiania i Norge den 11. Novbr. 1800 og Confirmeret i Thisted Aar 1815".

Forholdene blev nu for snævre for det unge par:

"Samme Aar 1826 tilkjøbte ieg mig min iboende Stæd ved Nørre Bom, som da var saa forfaldent, at den neppe var beboeligt og modtog den til Iste Novbr. s. a."

Købekontrakten²⁾ oplyser, at ejendommen lå i Nørregade på vestre side og bestod af en fløjbygning på 20 fag med grund, gårdsrum og haveplads. Sælgeren, Jens Nielsen Skinnerup, skulle have 440 rbd.³⁾, men lade 350 stå i ejendommen til 1833. Lånet blev betalt tilbage i rette tid, og Gudich Momtoft fik endelig skøde på ejendommen⁴⁾. Trods dårlige tider må det være gået fremad for ham. 1828 skrev han med en vis stolthed i optegnelserne, at han havde fået det første menneske i sin tjeneste, nemlig en pige. 1837 fik han råd til at holde en dreng, og året efter kunne han skrive:

"1838 Ombygget min iboende Gaard".

Han må da allerede have nydt en vis anseelse, idet han 1832-33 var kæmner i Thisted⁵⁾.

Han lånte til ombygningen 400 rbd. af prokurator Jens Nyeborg⁶⁾, et lån, der 1841 blev afløst af et lån på 1000 rbd., som indestod i overformynderiet for Hillerslev-Hundborg herreder som arv, der tilhørte Johanne

Pedersdatter (Østergaard) af Tilsted⁷⁾. Som pant stillede han sin iboende gård, som var takseret for 2600 rbd. Denne gæld var tilbagebetalt 1854, og der findes ikke flere gældsbeviser.

Samme år udstedte ægtefællerne et nyt testamente⁸⁾, hvori de bestemte, at deres plejesøn Carl Schandorff Larsen, elev på Thisted apotek, forlods skulle have udbetalt 1000 rdl., når ægtefællerne var døde. Testamentet er måske blevet til, fordi Gudich Momtofts hustru var alvorlig syg, for mellem papirerne findes en afskrift af en dødsannonce, 16. jan. 1855, hvori han bekendtgør, at hans kone samme dag er død efter langvarige lidelser. Som et minde om begravelsen havde han også gemt en fortegnelse over dem, der var med i ligfølget, og som åbenbart var indbudt. Forrest gik præsten og Gudich Momtoft, derefter kom degnen Munk og plejesønnen, og så det øvrige følge, hvoriblandt nogle købmænd. Købmand, som han var, har han også gemt et minde om begravelsesgildet, nemlig en specifikation over udgifterne: For jord, 4 rdl. 1 mk., for kisten 18 rdl., for gravkastning 2 rdl., præsten for følge 3 rdl., degnen do. 2 rdl., bedemanden 4 rdl., nedklædningskone 3 rdl., 1 gangkone 3 rdl., bærelauget 11 rdl., doktor 1 rdl. (!), købmand Bunchs regning m. videre 9 rdl. 5 mk. 2 sk., bager Frost 3 rdl., bager Harkjær 1 rdl., kød og kager 1 rdl., portvin 3 rdl., andre drikkevarer m. videre i den anledning 10 mk. Summa 79 rdl., 1 mk. 2 sk.

Han sad nu ene tilbage med plejesønnen, Carl Schandorff Larsen, som var søn af hans halvbroder Niels Peter Larsen. I en lille stilebog af plejesønnens, som Gudich Momtoft også har gemt, fortæller han, at hans fader var exam. jur. og at han har haft en søster, som imidlertid er død. Han blev født 1838 på Folstedgaard, Horsens sogn i Vendsyssel, hvor faderen da var forvalter, men allerede 1845 var han hos farbroderen i Thisted⁹⁾. Mellem Gudich Momtofts papirer findes andre minder om plejesønnen. Foruden den nævnte stilebog, skrevet af ham i 12-års alderen, findes en lille bog, hvori han har optegnet gåder og kortkunstner med meget smuk skrift og med en farvelagt tegning, og et håndtegnet og farvelagt kort over Thisted omkring 1850. Da dette kort er ret interessant, bringes her en gengivelse efter det.

Som man ser, var Thisted dengang meget mindre end nu. Ved den egentlige bys grænser stod bommene, hvoraf nogle er afsat på kortet, nemlig *Sønder Bom* ved enden af Søndergade, *Øster Bom* ved Ålborgvej, *Mellem Bom* ved Korsgades udmunding i Kastet og endelig *Nørre Bom* ved nordenden af Nørregade. Ved denne Bom boede Gudich Momtoft.

Gaderne er omtrent de samme, som nu findes i bykærnen, men det ses, at den del af Jernbanegade, der ligger nærmest Store Torv, dengang var en del af Søndergade. De mange små torve er der også, men Nytorv kaldtes dengang *Kringeltorv*, og det gamle navn for Hjultorv, "*Knakken*" findes overstreget under det nyere navn. Store Torv var meget mindre end nu, da det gamle rådhus, der blev revet ned 1853, lå længere inde på torvet end det nuværende. Dette rådhus, der ses på kortet, lå med facaden ud til Rådhusstræde.

² Dateret 16. aug. 1826.

³ Rigsbankdaler = rigsdaler.

⁴ Tinglæst 1. marts 1834.

⁵ Efter P. L. Hald.

⁶ Pantebrev, tinglæst 30. okt. 1838.

⁷ Pantebrev, tinglæst 11. jan. 1842.

⁸ Ikke tinglæst.

⁹ Folketælling 1845.

Nogle andre bygninger er angivet på kortet: Amtsgården i Skovgade, amtsstuen i Storegade, den store gamle præstegård, der strækker sig fra Storegade langs Store Torv og Torvegade til Lille Torv og her kaldes *Provstegaarden*, toldkammeret ved havnen, hospitalet ved Sønder Bom og fattiggården i den østlige udkant af byen. Af private bygninger findes dampbrænderiet mellem Dampstræde og Farverstræde, nær plantagen *Carocsminde*, hvor nu gymnasiet ligger, og desuden jernstøberiet ved Søndergade og Fjordstræde samt bogtrykkeriet ved Grydetorv.

Plantagen kaldes "Skoven" og nedenfor findes bækken, der dengang snoede sig gennem byen til fjorden. Ved enden af Storegade og ved Kringeltorv (Nytorv) fandtes broer (deraf navnet Brogade). Om bækkens løb vidner også gadenavnene Strømgade og Strømstræde. Ved Kastet er det gamle skeldige, som gaden har navn efter, angivet. Et kast var oftest både en grøft og et dige, idet diget var dannet af den opkastede jord fra grøften.

Disse småting, som plejesønnen havde lavet i sin barndom, var sikkert blandt den gamle købmands dyrebareste minder, men desuden findes en bog med uddrag af breve fra Carl Larsen og et ark med en oversættelse fra spansk af en avisberetning om hans tragiske død i Venezuela og af et sørgedigt, skrevet af en venezuelansk ven. Midt på arket har et fotografi af Carl Larsen, som også findes i mindesamlingen, været klæbet fast, og arket har øjensynlig været indrammet, så plejefaderen daglig kunne have det for øje.

De første af brevene er skrevet i årene 1858-60 fra København, hvor Carl Larsen opholdt sig for at læse til farmaceut, efter at han havde været elev på Thisted apotek. Dengang tog man sig tid til at skrive lange breve, og den åbenbart velbegavede unge mand fortæller i et let og levende sprog sin gamle onkel om livet i den store by, hvor Gudich Momtoft sikkert aldrig har været, om sine egne oplevelser, sit studium og sin økonomi, og om tyboer, han har truffet derovre.

1860 tog han den endelige eksamen med 1. karakter og var nu cand. pharm. Allerede forinden havde han søgt ansættelse forskellige steder og havde endelig fået tilbudt en stilling på de dansk-vestindiske øer, nemlig på et apotek i Frederikssted på hovedøen, St. Croix. Rejsen dertil måtte dengang foregå med sejlskib, og den varede syv uger. I juni 1860 skrev han det første brev hjem derovrefra, og i de næste tre år fik plejefaderen en række breve fra denne danske, men meget fremmedartede ø, hvorfra Danmark blev forsynet med St. Croix-sukker, kandis og rom, varer, som enhver købmand solgte meget af (roesukker kendte man ikke). Brevene fortæller om den danske overklassens liv, om naturen, om handelen og om sukkerplantagerne og negrene, og de har været til stor opmuntring for den gamle købmand i Thisted.

Trods den lystige tone i brevene skinner længslen efter hjemmet og den gamle by ved fjorden dog af og til igennem. Han klager over, at "onkelen" ikke skriver, eller over, at hans breve er så korte:

"Tak for dit Brev, kort, godt og fyndigt som du selv. Kort og godt slaar du Folk ihjel og lader Børn fødes, kort og godt lader du Kjøbmænd fallere og puttes i Arrest og lignende".

Særlig ved juletid længes han i det varme klima, skønt de storslåede fester, efter julen hjemme i Thisted:

"Der mangler denne glade, høitids fulde Spænding, der mangler Snee, der mangler Kulde, ja der mangler de gamle Grantræer. Hvor deilig var det ikke, naar Risengrøden med Caneel paa kom paa Bordet, derpaa Ribbenssteg med den duftende Rødkaal og tilsidst, naar den gode Tante bragte Æbleskiverne ind, og hvor de smagte".

Han tænker på snedriverne udenfor døren, på den tilfrosne bæk, hvor han løb på skøjter, på plantagen, der om morgenen, når grenene var fulde af rim, skinnede i tusinde farver og på snemændene, som han byggede om den gamle røde pæl i gården.

Af og til foresvæver den mulighed ham, at han aldrig kommer hjem mere. I det sidste brev fra Frederikssted juni 1863 skriver han, at han ikke er glad. En af hans bedste venner derude er død af lungesvindsot, og en anden ligger for døden. Derefter skriver han om det testamente af hans salig tantes, som ikke er gyldigt, fordi det ikke er tinglæst, at onkelen ikke skal lade det tinglæse, da han ikke vil have nogen arv. Den havde han fået som lille. Og så fortsætter han:

"Men herre Gud, kjære Onkel, hvor jeg er kommen ind paa Testamenter og den Slags Sager, det maa vist min Mavepine være Skyld i".

Det næste brev er skrevet i Puerto Cabello i Venezuela december 1863. Han fortæller heri, at han havde fået en stilling på St. Domingo, men inden han nåede derover, gjorde negrene oprør mod spanierne. Han rejste så til Venezuela, hvor den danske generalkonsul, apoteker Stilrup i Caracas, tilbød ham stilling på et filialapotek, som han havde i den lille havneby Puerto Cabello. Dette apotek blev ledet af Stürups broder, Julius Stürup, en mand, der havde prøvet lidt af hvert. Om hans skæbne fortæller Carl Larsen i sit sidste brev september 1865. Det næste brev, den gamle købmand i Thisted fik fra Venezuela, var skrevet i november samme år af Julius Stürup. Det indledes med ordene:

"Det er min pligt at bringe Dem den sørgelige Efterretning, at Deres Pleiesøn Carl Larsen ikke er mere".

Brevet og den tidligere omtalte beretning i en venezuelansk avis, som Stürup vel har sendt med, fortæller om de nærmere omstændigheder. Den 14. oktober var Carl Larsen i færd med at koge fernis i laboratoriet. Der gik ild i fernisen, og under forsøg på at slukke blev han så forbrændt, at han døde samme aften. Avisen siger om ham, at han var en ung dansk, der besad rige kundskaber, var behagelig af omgang og af et dannet væsen, at han var almindelig afholdt og vandt sig alles venskab, som han kom i berøring med. I et sørgedigt: "Tåren", som avisen også bragte, klager en af hans venner i byen, Sergio Salom, da også over hans død i lidenskabelige vendinger.

Men størst var sorgen i den lille købmandsgård i Thisted. Nu var kun minderne tilbage.

Helt ene var Gudich Momtoft dog ikke. Det fremgår af brevene, at han efter sin kones død fik en husholderske, hvis godhed mod onkelen ofte nævnes. Carl Larsen kalder hende "den kære Cathrine", og når han i brevet om testamentet skriver, at der er en, som er nærmere til arv end ham, tænker han sikkert på hende. Han kalder hende i sit sidste brev "din Alderdoms trøst" og "min kære Søster".

Cathrine Margrethe Kirchhoff var født i Sønderborg 1829 og var altså kun ni år ældre end Carl Larsen. Hun blev hos den gamle købmand, til han døde, 80 år gammel, i 1878, og derefter overtog hun forretningen¹⁰), som hun beholdt til sin død.

Endnu en tid blev da den gamle forretning drevet videre på samme måde som før. Intet blev, efter hvad folk fortæller, ændret, heller ikke da forretningen 1907 blev

overtaget af Nicoline Petersen¹¹), der var født 21. december 1860 i Sønderborg og måske var en slægtning af frk. Kirchhoff. Momtofts hvide hest stod stadig i vinduet, hvor den blev stående, til museet fik den og de gamle papirer. Gå ind og se den!

Om byen på den tid, se P. L. Hald: Thisted Købstads Historie, 1924.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1965, side 131-145).

---

¹⁰ Borgerskabsbrev 31. dec. 1878.

---

¹¹ Næringsbevis 7. sept. 1907.